

ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟΝ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟ

Η θλιβερή αναβίωση ενός παρωχημένου εθνικισμού

Πώς να εξηγήσουμε και πώς να αντιπαραταχθούμε σε μια δολοφονική λογική ανάμεσα σε λαούς και πληθυσμούς που αναπτύσσεται στο όνομα διαφόρων εθνικών μύθων; Ο

Μ. Νικήτας επιχειρηματολογεί υπέρ μιας προγραμματικής επανατοποθέτησης κάτω από το φως της περιόδου. Η συζήτηση είναι ανοιχτή.

Μ. Νικήτας

Η απότομη αναβίωση του εθνικισμού, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, βύθισε ξαφνικά και βίαια την ανθρωπότητα για άλλη μιά φορά στην ιστορία της, στη φρικτή βαρβαρότητα του πολέμου, των σφαγών και της αλληλοεξόντωσης.

Το έθνος-κράτος

Για την προσέγγιση του φαινομένου του εθνικισμού είναι απαραίτητο να το τοποθετήσουμε μέσα στο ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο εμφανίζεται και εξελίσσεται. Ετσι οδηγούμαστε στη διαπίστωση πως η έννοια του "έθνους", με τη σημερινή της σημασία, είναι πολύ πρόσφατη και αυτή η διαπίστωση έρχεται σε αντίθεση με την διαδεδομένη και κυρίαρχη άποψη ότι η εθνική ταυτότητα είναι κάτι το φυσικό, το πρωταρχικό, το διαρκές, κάτι που προϋπήρχε της ιστορίας. Αρχικά, όπως πολύ εύστοχα παρατηρεί ο Hobsbawm στο βιβλίο του,¹ η λέξη απλώς σηματοδοτούσε τη γέννηση, την καταγωγή και δεν σχετιζόταν καθόλου με την έννοια του κράτους. Χαρακτηριστική από αυτή την άποψη είναι και η γνωστή στιχομυθία του Καραγκιόζη του Ευγένιου Σπαθάρη στο έργο "Ο Καραγκιόζης στο Δικαστήριο" όπου οι έννοιες πατρίδα και χωριό ταυτίζονται.²

Στην πρόσφατη ιστορία, δηλαδή την περίοδο που εκτείνεται από τον 19ο αιώνα ως τα μέσα του 20ου, το "έθνος" και ο "εθνικισμός" υπήρξαν βασικοί μοχλοί της ιστορικής εξέλιξης. Έτσι στον ανεπτυγμένο κόσμο τον 19ο αιώνα η οικοδόμηση μίας σειράς κρατών που συνδύαζαν τις έννοιες "Έθνος-Κράτος" και "Εθνική Οικονομία" υπήρξε καθοριστικός παράγοντας στην εξέλιξη της ιστορίας.

Την ίδια ιστορική περίοδο στον υπ'ανάπτυξη κόσμο και για προφανείς λό-

γους ιδιαίτερα στον αποικιοκρατούμενο τα εθνικο-απελευθερωτικά κινήματα υπήρξαν οι κυριότεροι παράγοντες πολιτικής χειραφέτησης.

Σήμερα, αντίθετα, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι τα εθνικιστικά κινήματα σηματοδοτούνται κυρίως από αρνητικά και διαιρετικά χαρακτηριστικά. Γι' αυτό το λόγο οι ηγεσίες των κινήματων αυτών δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στις γλωσσικές και θρησκευτικές διαφορές, κάτι που δεν παρατηρείται την προηγούμενη περίοδο.

Ο Λένιν από την πλευρά του, στις αρχές του αιώνα, υποστήριζε ότι πριν απ' όλα υπάρχει η αναγκαιότητα να ξεχωρίσουμε αυστηρά ανάμεσα σε δύο διαφορετικές εποχές του καπιταλισμού που διαφέρουν ριζικά από την άποψη των εθνικών κινήματων. Ετσι ο ίδιος διέκρινε:

α) Από τη μια, την εποχή της κατάρρευσης της φεουδαρχίας και της απολυταρχίας, εποχή κατά την οποία συγκροτείται η δημοκρατική αστική κοινωνία και το κράτος και όπου τα εθνικά κινήματα γίνονται για πρώτη φορά μαζικά κινήματα και παρασύρουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο όλες τις τάξεις του πληθυσμού μέσα στην πολιτική ζωή με την ενσωμάτωσή τους στους αντιπροσωπευτικούς κοινοβουλευτικούς θεσμούς.

β) Από την άλλη, ξεχώριζε την εποχή κατά την οποία τα καπιταλιστικά κράτη είχαν πλέον ολοκληρώσει την αστική τους συγκρότηση με την εγκαθίδρυση του συνταγματικού καθεστώτος και κατά τη διάρκεια της οποίας ο ανταγωνισμός ανάμεσα στο προλεταριάτο και στην αστική τάξη έχει εξυνθεί σε τέτοιο βαθμό που προμηνύει την κατάρρευση του καπιταλισμού.

Στην πρώτη περίπτωση το εργατικό κίνημα στη χώρα της στρατηγικής του πρέπει να λάβει υπ' όψη του ότι το κυρίαρχο γεγονός της περιόδου βρίσκεται στη συγκρότηση της αστικής τάξης και του αστικού κράτους. Αντίθετα στη δεύτερη περίπτωση το πρόβλημα του εθνικού ζητή-

ματος πρέπει να τεθεί μέσα στη γενικότερη προοπτική της επαναστατικής ανατροπής της ταξικής κοινωνίας. Φυσικά η μία περίοδος από την άλλη δεν ξεχωρίζει με αδιαπέραστα τοίχοι. Συνδέονται μεταξύ του με μια σειρά ενδιάμεσων κρίκων.

Σήμερα κανείς δεν αμφισβητεί τη θέση που διατύπωσε ο Kautsky ότι "το εθνικό κράτος είναι η κρατική μορφή που αντιστοιχεί καλύτερα στις σύγχρονες συνθήκες" (δηλαδή στις συνθήκες του καπιταλισμού, του πολιτισμού, της οικονομικής προόδου, που διαφέρουν από τις προκαπιταλιστικές μεσαιωνικές συνθήκες). Με άλλα λόγια το εθνικό κράτος είναι το πλαίσιο μέσα στο οποίο ο καπιταλισμός μπορεί να πραγματοποιήσει καλύτερα τους στόχους του για διευρυμένη και ταχύτερη οικονομική ανάπτυξη. Η γέννηση των ανεξάρτητων εθνικών κρατών στην περιοχή των Βαλκανίων τον περασμένο αιώνα και οι συνθήκες ταχύτατης ανάπτυξης του καπιταλισμού στην περιοχή αναφέρονται συχνά στη διεθνή βιβλιογραφία σαν παράδειγμα που αποδεικνύει του λόγου το αληθές των προηγούμενων θέσεων, όσο και αν οι κάθε λογής σημερινοί Έλληνες "διανοούμενοι" αμφισβητούν την ύπαρξη οποιασδήποτε σοβαρής μορφής καπιταλισμού (π.χ. εμπορευματικού καπιταλισμού) στην Ελλάδα την εποχή της ελληνικής επανάστασης του 1821 και μετέπειτα.

Έθνος και περίοδος

Ωστόσο, στη μαρξιστική φιλοσοφία και θεωρία, πάντα παρέμενε προβληματική και αμφιλεγόμενη η σχέση ανάμεσα στο δικαίωμα στην αυτοδιάθεση των λαών-μέσα πάντα στη συγκεκριμένη ιστορική συγκυρία του περασμένου αιώνα- και στη διεθνιστική αλληλεγγύη των προλεταρίων όλων των χωρών ενάντια στον κοινό ταξικό τους εχθρό.

Μετά από τις παραπάνω σκέψεις νομιμοποιούμαστε να θέσουμε το ερώτημα: Μήπως η ανάλυση του σημερινού ιστορικού πλαισίου δεν οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η νέα ιστορική περίοδος που διανύουμε προϋποθέτει και την υιοθέτηση μιας άλλης προβληματικής και μας άλλης τοποθέτησης πάνω στο εθνικό ζήτημα; Την υιοθέτηση μίας κατεύθυνσης που να απεγκλωβίζει το εργατικό κίνημα από τα διχαστικά κηρύγματα και τις πολεμικές ιαχές της αστικής τάξης. Γιατί αλήθεια σε τί μπορεί να συνεισφέρει στην υπόθεση της εργατικής τάξης και της ανθρωπότητας η δημιουργία νέων κρατών και ο πολλαπλασιασμός σε

παγκόσμιο επίπεδο κάθε είδους κατασταλτικών μηχανισμών;

Είναι γεγονός ότι η αναβίωση του εθνικισμού ξάφνιασε με την απότομη επανεμφάνιση του. Δεν είναι λίγοι εκείνοι που ωστόσο επιμένουν να πιστεύουν, όπως και ο Hobsbawm, ότι ο εθνικισμός που εμφανίζεται σήμερα με τέτοια ένταση διαφέρει ριζικά από τον εθνικισμό του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ου στο ότι δεν αποτελεί σήμερα βασικό μοχλό στην ιστορική εξέλιξη.³ Στόχος του άρθρου είναι η ανάπτυξη ενός πρώτου προβληματισμού γύρω από το ζήτημα ώστε να διαπιστώσουμε αν πράγματι τα φαινόμενα απατούν και οι εθνικιστικές εξάρσεις δεν είναι παρά μια μάχη οπισθοφυλακής, μία συντηρητική αντίδραση στο νέο υπερεθνικό κόσμο που γεννιέται, μία αντίδραση δυνάμεων μιας άλλης εποχής που απλώς προαναγγέλλει με τον πιο βίαιο τρόπο τη νέα κοινωνία του 21ου αιώνα.

Για να προσεγγίσουμε μεθοδολογικά σωστά ένα κοινωνικό φαινόμενο πρέπει απαραίτητα να το τοποθετήσουμε μέσα στη συγκεκριμένη ιστορική συγκυρία στην οποία εμφανίζεται. Στη συνέχεια αν πρόκειται για φαινόμενο που αφορά μια συγκεκριμένη χώρα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας και όλες τις ιδιαιτερότητες που διακρίνουν το συγκεκριμένο οικονομικό κοινωνικό και πολιτικό σχηματισμό από τους άλλους μέσα πάντα στα αυστηρά πλαίσια της ιστορικής περιόδου μέσα στην οποία εμφανίζεται.

Οι σημερινές τάσεις

Ποιά λοιπόν χαρακτηριστικά συνθέτουν τη σημερινή παγκόσμια πραγματικότητα και τη διαφοροποιούν από το πρόσφατο χθές; Η εποχή μας και ο γεωγραφικός μας χώρος σηματοδοτείται αρχικά από την προοπτική της οικονομικής και νομισματικής ένωσης της Ευρώπης που ανταποκρίνεται στην ανάγκη αξιοποίησης των κεφαλαίων που έχουν συσσωρευθεί σε παγκόσμιο επίπεδο τα τελευταία χρόνια και πρέπει να επενδυθούν αποδοτικά. Πέρα από το πρόβλημα του ανταγωνισμού που αντιμετωπίζει η Ευρώπη από τις ιαπωνικές και αμερικανικές επιχειρήσεις η ενιαία ευρωπαϊκή αγορά μας παραπέμπει στη φύση του κεφαλαίου και στις τάσεις συσσωρεύσεώς του. Ο καπιταλισμός σήμερα χαρακτηρίζεται από την ολοένα αυξανόμενη εξαγωγή κεφαλαίων, από την συγκεντροποίηση κεφαλαίων διαφορετικών εθνικών προελεύσεων, από την ανάπτυξη στρατηγικών και τεχνικών παραγωγής των οποίων το

κόστος αντιστοιχεί όλο και λιγότερο σε μια συγκεκριμένη εθνική αγορά. Ταυτόχρονα όμως διαπιστώνουμε την ολοένα και μεγαλύτερη ανεπάρκεια και ανικανότητα του εθνικού κράτους να εγγυηθεί τις αναγκαίες γενικές συνθήκες παραγωγής που χρειάζεται ο καπιταλισμός για να αναπτυχθεί. Η συγκρότηση της οικονομικής και νομισματικής ένωσης της Ευρώπης έρχεται να καλύψει την αδυναμία των επιμέρους εθνικών κρατών να ελεγχθούν αποτελεσματικά τη δυναμική ανάπτυξης της καπιταλιστικής οικονομίας, που ασφυκτιά πλέον μέσα στα στενά εθνικά πλαίσια, και αποσκοπεί στην ταχύτερη οργανική και πολιτική ολοκλήρωση. Το εγχείρημα αυτό, που είναι εξαιρετικά περίπλοκο και τολμηρό, δεν διαφέρει από ανάλογα εγχειρήματα δημιουργίας νέων ζωνών ελεύθερων ανταλλαγών σε άλλες περιοχές του κόσμου όπως είναι η NAFTA στη Βόρεια Αμερική και η AFTA στην Ασία.

Το σχέδιο ευρωπαϊκής ενοποίησης σαν σχέδιο αναδιοργάνωσης του κεφαλαίου παίζει ένα σημαντικό αντικειμενικό ρόλο στη μεταβολή πολλών παραγόντων της πολιτικής και κοινωνικής ζωής των χωρών που αφορά. Το σχέδιο της ευρωπαϊκής ενοποίησης δεν γεννήθηκε από μία πολιτική και ιδεολογική θέληση, αλλά επιβάλλεται από τη δομική ανάγκη του καπιταλισμού.

Η αναδιοργάνωση του κεφαλαίου αναπόφευκτα μεταβάλλει και αποσταθεροποιεί ορισμένα από τα προηγούμενα παραδοσιακά θεμέλιά του. Αυτό ακριβώς μπορούμε να ισχυριστούμε ότι συμβαίνει με το εθνικό κράτος που μέχρι σήμερα αποτελούσε απαραίτητο μηχανισμό για την αξιοποίηση και προστασία της αγοράς και για την εξασφάλιση των γενικών συνθηκών παραγωγής. Η θεσμική κρίση του εθνικού κράτους οφείλεται κυρίως στην αδυναμία του να αποτελέσει στην νέα συγκυρία αποτελεσματικό μηχανισμό ρύθμισης ενός παγκόσμιου καπιταλισμού. Ένα μεγάλο τμήμα των τιμών των προϊόντων καθορίζεται πλέον σε διεθνές επίπεδο και οι εθνικοί μηχανισμοί ενάντια στην οικονομική κρίση αποδεικνύονται αναποτελεσματικοί. Ο εξωτερικός καταναγκασμός δεν αποτελεί σήμερα πρόβλημα και προνόμιο μόνο των μικρών κρατών.

Η αντίθεση ανάμεσα στις απαιτήσεις του καπιταλιστικού συστήματος και στην στενότητα του εθνικού κράτους δεν υπήρξε ποτέ τόσο έντονη. Τα δύο επίπεδα διασταυρώνονται και αντιτίθενται. Το κράτος παραμένει προς το παρόν ένα κομμάτι στην ισορροπία του συνόλου.

Διατηρεί ένα τμήμα από τον παλιότερο ρόλο του σχετικά με την αξιοποίηση του κεφαλαίου και για ό,τι έχει σχέση με τον κοινωνικό έλεγχο, την ιδεολογική παραγωγή και το μονοπώλιο της κατασταλτικής δύναμης. Αλλά δεν νοείται κράτος χωρίς σύνορα και χωρίς δική του ιδιαίτερη νομοθεσία. Η ελληνική πολιτική ζωή χαροπαλεύει μέσα σ' αυτή τη βασική αντίφαση του οικονομικού και πολιτικού συστήματος: Από τη μια, μια πολιτική που δίνει έμφαση στην αναγκαιότητα προσαρμογής στα νέα δεδομένα της καπιταλιστικής ανάπτυξης μέσα από την πλήρη ενσωμάτωση της χώρας στα πλαίσια της ευρωπαϊκής κοινότητας. Και από την άλλη, μια πολιτική που περιχαράκωνεται μέσα στη διατήρηση παλιότερων αντανακλαστικών γύρω από την απόλυτη κυριαρχία του κρατικού μηχανισμού του "κράτους-έθνους".

'Εθνος και πολιτική

Η κρίση του εθνικού κράτους συμβαδίζει με την κρίση του θεσμού της πολιτικής αντιπροσώπευσης. Οι πολιτικές λιτότητας εξασθένησαν τη φερεγγυότητα του δημόσιου τομέα σε τέτοιο βαθμό που είναι όλο και πιο δύσκολο να υπερασπίσει κανείς τις κρατικοποιημένες επιχειρήσεις. Παράλληλα αντί να προσπαθήσει να βελτιώσει την επανειλημμένη κατάρτιση το κράτος κατέληξε σήμερα απλώς να διαχειρίζεται την ανεργία, ενώ το σύστημα των συλλογικών διαπραγματεύσεων βάλλεται πλέον από παντού και ο εκπαιδευτικός μηχανισμός γνωρίζει μια από τις πιο σοβαρές κρίσεις του. Η ανάγκη συχνής καθημερινής επικοινωνίας με τον υπόλοιπο κόσμο ανατρέπει συνήθειες ετών και επιβάλλει επιτακτικά την ανάγκη αναζήτησης και καθιέρωσης μίας κοινά αποδεκτής γλώσσας επικοινωνίας. Τελικά, ενώ το κράτος στην καθημερινή του λειτουργία εμφανίζεται όλο και λιγότερο σαν υπεράνω των τάξεων, εντούτοις στην αντίληψη του κοινού πολίτη δεν εκλαμβάνεται σαν όργανο μίας τάξης. Στα μάτια του περισσότερου κόσμου επικρατεί η αντίληψη ότι το κράτος απλώς μεταβλήθηκε σε μια φωλιά κλεφτών και λωποδυτών.

Αυτή η απόρριψη των πολιτικών θα μπορούσε άραγε να εξασθενήσει από την προσφυγή σε μια νέα "υψηκότητα"⁴ που θα στηρίζεται πάνω στην περιφερειακή διάσταση; Το να ψηφίζει κανείς όμως σαν Σκωτζέζος ή σαν Φλαμανδός δεν λύνει ουσιαστικά κανένα πρόβλημα. Μια καινούργια "υψηκότητα" που θα αναπαράγει σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο

το ίδιο σύστημα αντιπροσώπευσης, χωρίς δικαίωμα άμεσης παρέμβασης του πληθυσμού, χωρίς την ανακλιτότητα των εκπροσώπων, χωρίς πληροφόρηση, δεν μπορεί να αποτελέσει λύση. Ακόμα χειρότερα το σύνθημα "small is beautiful" δεν κατανοεί τις παγκόσμιες εξελίξεις. Έτσι, διαπιστώνουμε για μια ακόμα φορά ότι οι σύγχρονες ανάγκες του καπιταλισμού δεν μπορούν να λυθούν στα στενά πλαίσια των "κρατών-εθνών". Από την άλλη όμως η ενοποίηση σε μια μεγάλη αγορά ενισχύει την ανάπτυξη νέων ανισοτήτων σε περιφερειακό επίπεδο. Η κρίση της πολιτικής αντιπροσώπευσης συμβαδίζει με την κρίση ηγεσίας και στρατηγικής του παραδοσιακού εργατικού κινήματος. Η αναζήτηση νέων μορφών έκφρασης και η επιθυμία να αποφασίζει ο καθένας για τη δική του ζωή παραπέμπουν άμεσα στην εύκολη λύση της υιοθέτησης τοπικών θεσμών.

Παρ'όλα αυτά, τίποτα δεν μπορεί να λυθεί, αν δεν συνδυάζει μορφές κοινωνικού ελέγχου στο τοπικό επίπεδο, με την ταυτόχρονη υιοθέτηση νέων διαδικασιών λήψης αποφάσεων σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο.

Με όσα αναφέραμε είναι φανερό ότι **τα εθνικιστικά παραληρήματα παραπέμπουν σε άλλες εποχές**, που λίγη σχέση έχουν με τα σημερινά δεδομένα ανάπτυξης του οικονομικού συστήματος και την παγκόσμια οικονομική πολιτική και κοινωνική διασύνδεση και αλληλεξάρτηση. Μοιάζουν περισσότερο σαν συντηρητικές αντιδράσεις κάποιων κοινωνικών στρωμάτων (μένουν να προσδιορισθούν ποιά;) που αισθάνονται να θίγονται από τις νέες παγκόσμιες προοπτικές που εμφανίζονται στον ορίζοντα.

Ανατολικοί εθνικισμοί

Όμως, και η εμφάνιση του εθνικισμού στις πρώην ανατολικές χώρες δεν μπορεί να εξηγηθεί χωρίς μια γενικότερη αναφορά στις πρόσφατες εξελίξεις. Κατ' αρχή πρέπει να απορρίψουμε την ιδέα ότι μετά από τον μακρύ κομμουνιστικό χειμώνα οι χώρες αυτές της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης επιστρέφουν αναλλοίωτες, διατηρώντας όλα τα βαλκανικά εθνικά χαρακτηριστικά τους, στην κατάσταση που ήταν πριν την εγκαθίδρυση των κομμουνιστικών καθεστώτων. Οι σημερινές κρίσεις δεν μπορούν να κατανοηθούν παρά μόνο μέσα από το πρίσμα του σταλινισμού και των επιπτώσεων του πάνω στις κοινωνίες αυτές. Αν τα σημερινά γεγονότα τρέφονται από τις ιστορικές αναφορές η ζωτικότητα τους από την άλλη οφείλεται στην πρόσφατη ιστορία τους. 75

χρόνια υπαρκτού σοσιαλισμού στην πρώην ΕΣΣΔ και 40 στις υπόλοιπες χώρες είναι ένα μεγάλο διάστημα που δεν μπορεί παρά να έχει αφήσει βαθιά ίχνη στη συνείδηση, στη σκέψη και τις νοοτροπίες των ανθρώπων που δεν εξαλείφονται αυτόματα. **Στόχος των ιμπεριαλιστικών κέντρων είναι η συντριβή κάθε δυνατότητας αυθόρμητης αντίστασης των λαών αυτών.** Από την άλλη, οι καταστροφές στην παραγωγική υποδομή αποτελούν με τη σειρά τους ένα ακόμη όρο για να μπορέσει ο καπιταλισμός να πετύχει μια νέα περίοδο ανάκαμψης της παγκόσμιας οικονομίας. Ακόμα, να τονίσουμε ότι και οι οικονομίες των πρώην ανατολικών χωρών είναι μεταξύ τους στενά συνδεδεμένες και αλληλοεξαρτώμενες ώστε κάθε περιχαράκωση μέσα στα στενά εθνικά ή περιφερειακά πλαίσια να φαντάζει, στην πραγματικότητα, σαν μία μακρινή αντιδραστική ουτοπία. Είναι προφανές ότι η διαδικασία εισαγωγής της ελεύθερης αγοράς με την ταχύτητα που πραγματοποιείται και με τις ανισότητες που δημιουργεί στις κοινωνίες αυτές προκαλεί κοινωνικές και πολιτικές κρίσεις μεγάλης έντασης που καμιά κοινωνική τάξη και κανένα πολιτικό καθεστώς δεν μπορεί να ελέγξει άμεσα.

Από την όλη διαδικασία αρχικά έλειπε η βία. Αυτή τώρα εμφανίστηκε με το πιο αποκρουστικό της πρόσωπο δηλαδή με τη μορφή του πολέμου. Με τον τρόπο αυτό προσπαθούν απεγνωσμένα να νομιμοποιηθούν στην εξουσία οι νέες μεταρρυθμισμένες γραφειοκρατίες. Ο πόλεμος είναι αναγκαίος αφού η καπιταλιστική επικράτηση εξαρτάται ουσιαστικά από την ξένη βοήθεια και τις επενδύσεις των δυτικών κεφαλαίων. Η βοήθεια αυτή θα κατανεμηθεί σύμφωνα με το νόμο της έλλειψης. Ό,τι θα πάρει ο ένας θα λείπει από τον άλλο. Έτσι αναπτύσσεται γρήγορα ένας **λυσσαλέος ανταγωνισμός ανάμεσα στις χώρες και τις περιοχές** αυτές και τελικά ανάμεσα στους διάφορους πληθυσμούς των περιοχών αυτών.

Από την πλευρά τους, οι νέες πολιτικές εξουσίες, που δεν ελέγχονται από τα καπιταλιστικά κέντρα και που για να αναρριχηθούν στην εξουσία στηρίχθηκαν στην παλιά γραφειοκρατική τάξη και στην τυπική υιοθέτηση κάποιων αμελητέων κανόνων αστικής δημοκρατίας, έχουν ανάγκη τον πόλεμο για να τύχουν της πολυπόθητης διεθνούς αναγνώρισης. Παρόλα αυτά η πολιτική και οικονομική εξουσία των καπιταλιστικών κρατών αντιμετωπίζει με μεγάλη καχυποψία τις νέες εξουσίες που δημιουργήθηκαν στις ανατολικές χώρες και αντιμετωπίζουν με μεγάλη επιφύλαξη τις φιλοδυτικές τάσεις του

πληθυσμού. Για τον λόγο αυτό **ένα τμήμα της γραφειοκρατίας υποδαύλιζε το εθνικό ζήτημα** και τις τοπικές και γλωσσικές ευαισθησίες προωθώντας μια κατεύθυνση σωβινιστική που ανταποκρίνεται σε δικές της ανάγκες για εδραίωση της εξουσίας της.

Να για ποίο λόγο η πραγματική ανάγκη που αισθάνονται οι ντόπιοι πληθυσμοί να αποφασίζουν οι ίδιοι για ό,τι αφορά την καθημερινή ζωή τους παρεκτράπηκε και οδηγήθηκε σε σωβινιστικά αδιέξοδα και στο ψευτοπρόβλημα της αυτοδιάθεσης. Η κατάσταση πήρε άσχημη τροπή εξαιτίας του γεγονότος ότι η ταξική συνείδηση των πληθυσμών αυτών είχε φοβερά εξασθενήσει ενώ παράλληλα απουσίαζε ολοκληρωτικά μια συγκροτημένη πολιτική προοπτική που να αντιτίθεται τόσο στον σταλινισμό όσο και στη δικτατορία της οικονομίας της αγοράς. Η αναζήτηση της δημοκρατίας αγνόησε την επιχείρηση και δεν ενδιαφέρθηκε καθόλου να απαντήσει στο ερώτημα, τι παράγεται και γιατί παράγεται; Αντίθετα η δημοκρατία ταυτίστηκε με την αστική κοινοβουλευτική δημοκρατία της δύσης που απαγορεύει σε μεγάλο βαθμό κάθε κοινωνικό έλεγχο της εξουσίας. Για όλους αυτούς τους λόγους δεν υπάρχει σήμερα στους κόλπους του εργατικού κινήματος απάντηση συνολική και διεθνιστική στη κρίση που μαστιίζει τις χώρες αυτές και στην προκλητική παρέμβαση των καπιταλιστικών κέντρων.

Διεθνισμός ενάντια σε εθνικισμό

Κατά τον Cl.Gabriel,⁵ όλες οι μορφές καταπίεσης δεν είναι αναγκαστικά αποικιοκρατικού τύπου. Ο τρίτος κόσμος απέδειξε αρχίζοντας από την Μαύρη Αφρική ότι δεν πρέπει να συγχέουμε αυτόματα την απόκτηση εθνικής συνείδησης και ταυτότητας με την προβολή εθνικών διεκδικήσεων. Η εθνική ή τοπική ταυτότητα υπερέχει των άλλων εκεί που εμφανίζεται σαν η πιο εύκολη απάντηση σε κατάστάσεις ανισότητας και περιθωριοποίησης που προκαλούν δικαιολογημένα εξεγερση. Αλλά όλα αυτά δεν νομιμοποιούν τη γέννηση και εθνών-κρατών. Υπάρχουν και άλλες πολιτικές απαντήσεις στην εξάρτηση και καταπίεση ή στις επιπτώσεις μιάς άνιση ανάπτυξης. Μιά δημοκρατία βάσης που θα επιτρέψει τον αυτοκαθορισμό και την αυτοδιάθεση του καθένα και της καθεμιάς αποτελεί μια πολύ πιο ριζοσπαστική απάντηση αφού επιτρέπει την καλλιέργεια κάθε είδους δεσμών αλληλεγγύης ανάμεσα στους λαούς, τα έθνη και τους εργαζόμενους. Αν όμως βρισκόμαστε μπροστά σε συγκροτη-

μένα ήδη "έθνη-κράτη" ή στη διαδικασία διαμόρφωσης τους, θα πρέπει να προβάλλεται ένα διεθνιστικό σχέδιο που να αντιτίθεται ριζικά στα σωβινιστικά σχέδια των κάθε είδους αστικών και διεφθαρμένων εξουσιών.

Γι' αυτό πρέπει να βρούμε ένα κοινό σημείο ανάμεσα σ' όλες τις προοδευτικές εθνικές ή τοπικές διεκδικήσεις με τις νέες δημοκρατικές και κοινωνικές διεκδικήσεις. Δεν πρέπει να υπάρχει ένας τυπικός διαχωρισμός ανάμεσα στις απαιτήσεις για πολιτική αυτοδιάθεση και τις διεκδικήσεις για γενικότερο πολιτειακό αυτοκαθορισμό. Όλα πρέπει να συγκλίνουν σε μια στρατηγική καταστροφής της υπάρχουσας τάξης και της ανοικοδόμησης μιάς εναλλακτικής Ευρώπης και ενός εναλλακτικού κόσμου. Με τον τρόπο αυτό τα τοπικά και εθνικά ζητήματα θα ενσωματωθούν σε ένα ευρύτερο κοινωνικό κίνημα.

Κατά συνέπεια το κυριότερο καθήκον σήμερα είναι η προβολή με κάθε τρόπο της επικαιρότητας της αυτοδιάθεσης του καθένα και όλων μέσα από νέους δημοκρατικούς θεσμούς με κυριότερο στόχο την αυτοδιαχείριση. Το ζήτημα δεν είναι η συγκρότηση νέων περιχαρακμένων εθνικών κρατών, αλλά αντίθετα το γκρέμισμα κάθε είδους συνόρων είτε αυτά είναι σύνορα ανάμεσα σε χώρες είτε είναι διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα σε κοινωνικά στρώματα και μειονότητες και η ανάπτυξη της αλληλεγγύης μεταξύ των λαών, η κατάκτηση μιας κοινωνίας πραγματικά αυτοδιαχειριζόμενης όπου όλα τα μέλη της αντιμετωπίζονται ισότιμα και απολαμβάνουν

τα ίδια κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά δικαιώματα.

Η καταπίεση των εθνικών μειονοτήτων μέσα στους σημερινούς οικονομικούς κοινωνικούς και πολιτικούς σχηματισμούς είναι αναμφισβήτητη. Όμως τίποτε από όσα αναφέραμε προηγουμένα (ούτε η δυναμική της εξέλιξης του καπιταλιστικού συστήματος ούτε και τα ιδιαίτερα συμφέροντα της εργατικής τάξης) δεν θεμελιώνει και δεν δικαιώνει την άποψη ότι μπορεί να αποτελεί λειτουργική και χρήσιμη μεταβατική διεκδίκηση που πρέπει να υιοθετηθεί από το εργατικό κίνημα, το δικαίωμα συγκρότησης νέων εθνικών κρατών. Όπως ισχυρίζεται και ο Βάσκος Jose Inarte Bikila αναφερόμενος στη χώρα των Βάσκων, πρέπει να κατανοήσουμε ότι ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού έχει διαφορετικές εθνικές προελεύσεις και ότι για να το κερδίσουμε σ' ένα βασικό εθνικό σχέδιο είναι απαραίτητο να αναγνωρίσουμε τα πολιτιστικά δικαιώματα που πηγάζουν από τη διαφορετική του προέλευση. Αυτή η αποκρατικοποίηση του έθνους πηγάζει από ένα σχέδιο αυτοδιαχειριζόμενης οικονομίας, ελεύθερης ένωσης των παραγωγών και των μονάδων παραγωγής όπου η κοινωνική σχεδιοποίηση θα διαρθρώνεται με την απολύτως απαραίτητη ελεύθερη αγορά. Αυτός ο δρόμος βρίσκεται στον αντίποδα του ευρωπαϊκού καπιταλιστικού κρατισμού και μπορεί να βοηθήσει στο να ξεπεραστούν τα ασφυκτικά πλαίσια της εθνικής ανεξαρτησίας.

Μ. Νικίτας

1. E. S. Hobsbawn, *Nations and Nationalism since 1780*.

2. Απόσπασμα:

Δικαστής: Ποιά είναι η πατρίς σου;

Καραγκιόζης: Το χωριό μου.

Δ.: Και το χωριό σου που είναι;

Κ.: Κοντά στην πατρίδα μου.

Δ.: Θέλω να πω που γεννήθηκες!

Κ.: Στο σπίτι μου.

Δ.: Το ξέρω αυτό, αλλά σε ποιά γωνιά;

Κ.: Στη γωνιά, στο τζάκι. Εκεί μέκανε η μάνα μου.

Δ.: Πώς λέγετε το χωριό σου;

Κ.: Στουρναρολίθαρα.

Δ.: Δεν τόχω δει στο χάρτη!

Κ.: Α! δεν το παίρνει ο χάρτης, είναι μεγάλο!

3. E. S. Hobsbawn, *Nations and Nationalism since 1780*, σ.163.

4. Μεταφράζουμε το *citoyennete* με "υπηκοότητα", επειδή διατηρεί τη μεγαλύτερη σχέση με την πολιτική οντότητα, το κράτος, ενώ τα "ιθαγένεια" και "εθνικότητα" κρατούν διαφορετικές αποχρώσεις. Ωστόσο, είναι ενδιαφέρον να παρατηρήσουμε πως, στη γλώσσα μας, η ιδιότητα του πολίτη προσδιορίζεται εκ των προτέρων από... την "υπακοή" του στην εξουσία, απομακρύνοντας τις κακές επιρροές του διαφωτισμού, για τον οποίο υποτίθεται πως οι "πολίτες" είναι που έχουν την κυριαρχία και οργανώνουν την πολιτική εξουσία!

5. Claude Gabriel, *Crise europeenne et crise de la citoyennete*, Critique Communiste, Απρίλης-Μάης 1992, Νο 118-119.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ ΣΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ "ΣΠΑΡΤΑΚΟΥ"